

Nekem egy egész városom van, „akit” szerethetek

Kerényi Józseffel Kriskó János beszélget

„Kerényi József két évtizedes alkotó tevékenysége – úgy is, mint tervező, és úgy is, mint állampolgár – szervesen egybefonódott választott működési területe, Kecskemét város felemelkedésével. Ezalatt az időszak alatt ment végbe – nem kis részben Kerényi sokoldalú tevékenységének eredményeként – a századfordulón a szecesszió legfontosabb hazai központját jelentő, majd sokáig visszailleslyedt alföldi mezőváros revitalizációja, régebbi városrészeinek rehabilitációja. Kodály Zoltán szülővárosában a történeti városközpont sajátos adottságai – az öt vallás hét temploma egy téren, a Lechner Ödön építette Városháza és a századforduló más értékei – az átépítések, a használat módosulásai és a forgalmas közlekedési útvonalak kereszteződései következtében alig érvényesültek.

Az 1965-ben Kerényi József által megkezdett és kiküzdött revitalizáció nemcsak újjálesztette a régebbi adottságok értékeit, hanem meg is sokszorozta azt, eddig nem ható környezeti összefüggéseket is kibontva és érvényesítve. A felhasznált építészeti, városépítészeti és képzőművészeti eszközök közé tartozott az utólagos átalakítások, körülépítések, értéktelen részek elbontása, a növényzet, fák megmentése, a közlekedés átszervezése, a gyalogos központtá való alakítás, a gazdátlanra vált épületek újrahasznosítása, a Zsinagóga Műszaki és Természettudományi Egyesületi székházzá, a volt ferences kolostor Kodály Intézeté átépítése, a Kéttemplom közti sétáló-bevásárló utca kialakítása, egy régi gazdaház Naiv Művészek Múzeumaként történő felhasználása, a térburkolatok, világítás, kisarchitektúra kialakítása, rendezése.

A város sajátos építészeti ízeinek kibontakoztatását szolgálják Kerényi régi környezetbe kapcsolódó új épületei, a Játékház, a Rajzfilmstúdió és a Kerámiastúdió felújított épületcsoportjai is.

Kecskeméten – egy megújult és Kerényi által is képviselt településpolitika kedvező adottságai következtében – a szerencsésen egybeeső gazdasági-társadalmi és építészeti fejlődés a hetvenes évek második felében már a város vidéke táji és építészeti arculatának továbbformálódásában is megnyilvánult. A Kiskunsági Nemzeti Park létesítményei, a Pásztormúzeum, Pusztavacson az ország földrajzi középpontját megjelölő építmény, egy-egy szerényen formált falusi templom és számos más épület, városépítészeti terv és néhány képzőművészeti alkotás Kerényi munkásságának eredményei.

A művek együttesen tükrözik azt a szolgálatot, amelyet Kerényi József mint építész és mint tervező a munkáját megelőző döntés-előkészítő folyamatban részt vevő közösségi ember az épített és természeti örökség és értékek megóvásáért, újjálesztéséért és új elemekkel való egybeszövéséért, gazdagításáért, Kecskemét város és vidéke települési színvonalának emeléséért hazánkban kiemelkedő jelentőséggel folytatott.”

(Mindezt dr. Vámosy Ferenc professzor emeritus írta Kerényi Józsefről csaknem 30 évvel ezelőtt, abból az alkalomból, hogy Kerényi József építész kiemelkedő szakmai mun-

Az interjú közlésével szeretettel köszöntjük a 75 esztendő Kossuth-díjas építész. (A Szerk.)

kásságának elismeréseképpen 1984-ben az UIA /Union Internationale des Architectes/ Robert Matthew-díjával tüntették ki, amit 1985 januárjában, az UIA kairói kongresszusán adtak át. Az írás az Architecture and Society 1986/1. számában jelent meg. Kerényi József ezt az írást tekinti munkássága egyik legfrappánsabb összefoglalásának.)

– *A kispesti Wekerle-telep, ahol felnőtél, meghatározó volt abban, hogy végül építészmérnök lett belőled?*

– Mondjuk rá, hogy igen. Szeretetlen és korlátlan szabadságban nőttem fel a Wekerlén, hála szüleimnek. 15 éves korom óta készültem építésznek, gondolom, ebben ez a magas tetős városnegyed meghatározó volt.

– *Leveleztél Kós Károllyal, aki a telep városközponti magjának tervezője volt. Tudjuk a rólad megjelent korábbi írásokból, hogy meleg hangú válaszlevelet is kaptál tőle. Mire voltál kíváncsi, miért tartottad fontosnak, hogy Kós Károllyal felvedd a kapcsolatot?*

– Amikor Erdélyben jártam, szerettem volna személyesen átadni egy levelet Kós Károlynak, aki a kispesti Wekerle-telep főterének tervezését egy tervpályázaton a legfiatalabb indulóként nyerte el. De nem akartam őt zavarni, mert sokan jártak hozzá. Kértem Probstner Jánostól, a Kerámiastúdió vezetőjétől egy szép tálat, azt Kós néprajzos fiának kezébe adtam és kértem, hogy adja tovább az édesapjának. A levélben azt kértem tőle, hogy írja meg a Wekerle-telep központjának a tervezéstörténetét. Döbbenetes volt – egy hatoldalas levelet kaptam! Ahogy Kós Károly írta, neki már nem volt archívuma, mert a háború alatt mindene elveszett – hat hét alatt tudta ezt az igaz történetet rekonstruálni. Akkor jöttem rá, hogy a gyorsinterjúk, amelyeket gyakran kérnek tőlünk – őt is kérdezték rengetegszer –, valójában rögtönzések, s így bizony sokszor pontatlanok. Ahhoz, hogy valamit hitelesen elmondjon, Kós Károlynak is kellett hat hét. Egyebek mellett ezt is tőle tanultam.

– *Egyetemi éveid alatt voltak-e olyan mesterek, akik erős befolyással voltak arra, ahogyan gondolkodsz építészetről, városokról, emberi környezetről?*

– Természetesen. Ilyen volt Pogány Frigyes, aki nem tanította az építészettörténetet, hanem hihetetlen magas színvonalon előadott nekünk. De nem csak nekünk, a bölcsész-karról is átjöttek az ő előadásait meghallgatni. És aki rögtön fölremlik még bennem, az Pelikán József. Ő a statikát oktatta az egyetemen, világszínvonalon. A korrektorok közül Komondy Zoltán nevét említem, ő később Svájcban lett világhírű építész. 1956 után voltunk, én 58-ban kezdtem az egyetemet, s akkor már nagyon sok egykori professzort elbocsátottak a régiek közül a forradalom alatti szerepvállalásuk miatt. Néhány éve a Műegyetem dísztermében köszöntöttük őket. Akkor a még életben lévők nevében Csonka professzor fogalmazott így: „Magyarok voltunk, útkeresők voltunk, dicstelenül kellett a katedráról lelépnünk.”

– *Amikor befejezted a Műegyetemet, a sors döntése vagy a személyes választásod volt, hogy azonnal az Országos Műemléki Felügyelőséghez kérted magad? Vagy friss diplomásként ott jelölték ki a helyedet?*

– Abban az időben bennünket keményen irányítottak, mondván, hogy a fiatal mérnök urak csak ne ugráljanak. Államvizsga után kítűztek néhány kivitelezői állást, oda lehetett jelentkezni. A dékáni hivatalban nézegettem a kiírásokat, kerestem, hogy hová mehetnék. Végig csupa kivitelező cég hirdetett állást, én pedig mindenképpen a műemlékesekhez akartam kerülni már hosszabb ideje. Mit ad a sors, egyszer megállt mellettem egy hölgy, mikrofonnal a kezében, és kérdezte, mit csinálók? Nézem a kijelölt, a szoba jöhető helyeket. Na és? Esélyem sincs, válaszoltam, mert műemlékes szeretnék lenni, olyan állást pedig

most nem hirdetnek. Valami ifjúsági rádióműsor riportere volt, aki megszólított, s gondolom, adásba kerülhetett az anyag, mert felhívtak a műemléki felügyelőségről, mondván, most még nincs státusuk, de amint kapnak egyet, azonnal mehetnek hozzájuk dolgozni.

- *Ez elég meseszerűen hangzik. A média hatalma már akkor is megmutatkozott?*
- Inkább úgy fogalmaznék: akkor még igen.

– *A műemlékvédelemben is van kivitelezői munka. A kivitelezőkhöz kerültél, vagy esetleg azonnal tervezhettél is?*

– A kivitelezőknél volt státus, a tervezőknél nem, és akkor bizony státusokban gondolkodott mindenki. Nagyon hálás vagyok érte, hogy hozzájuk kerültem, mert a kivitelező csoport révén keresztül-kasul bejárhattam az országot, és ez nagyon-nagyon tanulságos volt. Ott láttam és tapasztaltam meg, hogy ebben a kicsi országban hányféle kultúra él együtt. Mert egészen más a Dunántúl, mint a Tiszántúl vagy a Duna–Tisza köze, és egészen más az északi hegyvidék, mint az Alföld. Ez nekem akkor óriási felismerés volt.

– *Milyen állapotban voltak akkor a műemlékek? Időben nem vagyunk még túlzottan messze a háborútól, romos volt még minden, vagy a hatvanas évek elején, mikorra befejezted az egyetemet, legalább a védett épületek rendben voltak már?*

– A műemlékvédelem akkor szerintem szakmailag a csúcspontján volt. Ez volt az egyetlen olyan szervezet, amelyik valóban építészettel foglalkozott, nem típusterveket gyártott, és kiváló gárdája volt: Entz Géza, Dercsényi Dezső, Gerő Laci bácsi, Pogány Frigyes! Ők voltak a nagymogulok. Ezek az emberek nem szerették egymást, gyakran viaskodtak is, de hogyha műemlékekről volt szó, akkor szorosra zárták a csatárláncot és mindenkit mindentől megvédték. Egyébként az állapotokról egy jellemző példával válaszolok. 1963-ban az első munkahelyemen a feladat a budai várban a Dísz tér 17. szám alatt a lebombázott egykori Honvéd Főparancsnokság romépületének ideiglenes rendbetétele volt. 51 évvel később, 2014-ben olvastam a „győzelmi” jelentést: megnyílt a Dísz tér 17., sikerült rendbe tenni az egyemeletesre visszabontott épülettorzót.

Még abszurdabb a történet, ha tudjuk, hogy a bontási munkákat már az ötvenes években elkezdték! Itt jegyzem meg, hogy eredetileg a reneszánsz stílusú, négyemeletes, kupolával koronázott épületemb Kallina Mór tervei alapján két év alatt, 1895–1897 között épült meg.

– *Sokat írtál munkásságod során a műemlékvédelem rugalmatlan, merev besorolási rendszeréről, és arról, hogy a te számodra mit jelent valójában a műemléki kategória. Hogy mi az, ami épületként vagy épületegyüttesként értékes. Ez csak napjainkban igaz, vagy már a hatvanas években is szűkebb volt a szakma e tekintetben?*

– Igen, ez az egyik alapvető kérdés. Fontos volna, hogy egyértelműen rendezzük. Sajnos nem nagyon hiszek benne, hogy egyhamar sikerülne. A véleményemet hadd mondjam el egy példával! Valamelyik műemléki világnapon behívtak a Magyar Rádióba, délelőtti, egyenes adásba, élő műsorba, hogy ott a kiváló építésszel, Mendele Ferencel, a Műemléki Felügyelőség akkori igazgatójával mondjuk el mindazt, amit a műemlékekről, azok védelméről gondolunk. Feri szépen el is mondta az ünnepi beszédet úgy, ahogy kell, és akkor, gondolom, belém bújt a kisördög. Amikor a riportert engem kérdezett, nagy hirtelen azt találtam mondani, hogy műemlékek márpedig nincsenek.

- *Elég szögletes mondat!*

– Valóban az volt. Látnod kellett volna, ahogy megdermedtek az arcok a stúdióban, de végül megkönnyültem rajtuk, mert azzal folytattam, hogy műemlékek valóban nincsenek, csak jó házak vannak, amelyek szépen öregszenek, ha hagyjuk. Ennyi az egész, és

ez működik! Ma is úgy vagyunk, hogy legalább száz évnek el kell telnie ahhoz, hogy egy épület esélyes legyen a műemléki besorolásra. Ezzel a szabályozással állítólag mi most már nagyon liberálisak vagyunk. Ennek kapcsán jut eszembe, hogy 1911-ben Kecskeméten a nagy földrengést követően, öt épületet terjesztettek fel műemléki védelemre, köztük a Pestis-emlékművet és Lechner Ödön Városháza-épületét is, nagyon helyesen.

– *Mindössze 15 évvel az építését követően? A földrengés idején még Kada Elek volt a polgármester. Így talán kicsit jobban érthető a távolatos gondolkodást sejtető döntés.*

– Igen. Valóban különleges gondolat volt.

– *És megkapta a Városháza a műemléki védettséget?*

– Megkapta. A kezdeményezők még komoly emberek voltak. Kada Elek joggal mondhatta, amikor a Lestár Péter térbokros főtere és a hozzá vezető sugárút – Kada műve – elkészült: „Ez a mi üzenetünk a jövőnek!”

Egy másik kapcsolódó történetem is van. Elmondtam egyszer egy vitában, hogy szerintem a hülyeség nem műemlékvédelmi kategória. Ezt azóta is komolyan gondolom. Hülyeséget nem csak jelen időben követünk el, a történelem folyamán is többször előfordult – emberek vagyunk. Kecskeméten van egy épület, az Ókollégium épülete. Akkoriban felmerült, hogy múzeum lesz belőle, de aztán másként alakult. Volt tehát egy előzetes vita arról, hogy mit kezdjünk az épülettel. Ez egy klasszicista ház, a tervező szimmetrikus ikerlépcsőházzal tervezte, de úgy látszik, akkor is volt egy hozzá nem értő, de hatalommal rendelkező laikus, aki az egyik lépcső helyén lefalaztatott egy használhatatlan kukszlit. Az egész lépcsőház úgy nézett ki, mint valami szélütött. Mondtam a kollégáimnak, semmi baj, de ha valaki akár kétszáz évvel ezelőtt elkövetett egy szemmel látható, nyilvánvaló hibát, úgy érzem, az is műemlékvédelem, hogy a tervezőnek adunk igazat, helyreállítjuk az eredeti terv szerinti állapotot. Természetesen jelezzük, hogy ez új beavatkozás, s ezzel az egész ház megkönnyebbül. Azt remélem, ebből a példából is érezni lehet, hogy miként gondolkodom a műemlékvédelemről.

Még egy érdekes példával hadd zárjam be ezt a gondolkört, természetesen volna még nagyon sok egyéb ide köthető mondanóm. A közelmúltban keresett meg Farkas Gábor építész-kollégám Kecskemétről az ügyben, hogy folytatódik a főtér burkolása, és mert annak idején a Kéttemplom közt én terveztem, kérdezte: mi az igényem az új térburkolattal kapcsolatban? Meg is egyeztünk. Elmondtam neki, hogy én itt, az Alföldön nem tudok gránitot elképzelni, mert az csillog-villog, és iszonyúan drága. Viszont nekem változatlanul nagyon tetszik az ikerkeramit, nem a sárga, hanem az egykor volt szürke. Javasoltam, hogy ezt tartsuk meg, amíg lehet. Az érdekességét és a különlegességét az adja ennek az egésznek, hogy én kineveztem műemléknek ezt a burkolatfajtát. Amikor majd egy-egy eleme eltörik, azt pótolni fogjuk egy kőlappal, amibe beleírjuk a csere dátumát. Lehet, hogy először csak öt ilyen számozott kőelem lesz, de évek múltán az útburkolás teljes története is leolvasható lesz a bevésett számokról.

– *Azt mondtad, kinevezted ezt a keramitot műemléknek. Számos mást is kineveztél volna műemléknek, legalábbis ez olvasható ki eddigi munkásságodból. Beszéltél már arról, hogy kezdetektől fogva támogatni szeretted volna a műemléki védelemre jogosult épületek és építmények körét. Kecskemét esetében ez annál is inkább fontos volna, mert ezt a várost még szakkiadványokban is úgy írják le, mint olyan régi gyökerű mezővárost, amelynek nincsenek műemléki védelemre érdemes épületei. Értékei viszont kétségkívül vannak.*

– Sokszor a szemünk előtt vannak az értékes építészeti emlékeink, a nyilvántartott műemlékeink is, és a nem nyilvántartottak is, csak észre kell venni őket. Ilyen volt például

az én esetemben, amikor a volt nagyzsina góga rehabilitációját elkezdtük. Kiléptem a zsinagóga ajtaján, szemben volt a Nagytemplom kapuja. Nézegettem körben a tornyokat, és akkor jöttem rá, hogy a különféle vallási felekezetek templomai – katolikus nagytemplom, ferences templom, református templom, zsidó templom, Ybl fantasztikusan szép evangélikus temploma, görögkeleti templom – mind-mind egy téren vannak! Még egy ilyen tér nincs sehol a világon! Mindez a térbokrok szerves kapcsolódásából adódik. Kiderült, ellenőriztem is, hogy ez példátlan a maga módján. Ez a város történelmének a látható megjelenése. Ha a főtéri tornyok közül elbontom bármelyiket, akkor nem csak esztétikai károsodást okozok, hanem történelemhamisítást követek el. Még egyszer hangsúlyozom: mindez egyedülálló! Csak észre kellett venni. Először 1976 táján írtam erről a Forrásnak.

A mai napig van a magyar építészettörténetnek egy adóssága. Itt, ebben az alföldi vonulatban, ami Kecskeméttől, Kiskunfélegyházán és Kiskunhalason át, folytatódik az ország határain túl is, a városokban a történelem folyamán elpusztultak a központi főterek. Ez történt nálunk, Kecskeméten is. Ezért van az, hogy a szecesszió lett a városközpontot meghatározó stílus. Máshol is előfordul egy-egy szecessziós épület, de olyat csak itt, ebben az alföldi vonulatban lehet tapasztalni, hogy meghatározó módon a szecesszió alakította ki a főteret. Lehet, hogy ezek a szecessziós épületek külön-külön nem képviselnek magas művészi értéket, ami persze erősen vitatható vélemény – de együtt pótolhatatlanok! Józanság kell tehát a megítélésükkor.

Meggyőződésem, hogy az építészet megítélésének is a kultúra az alapja. Ha én a saját kultúrámból következően építkezem, akkor jól építkezem. Mit jelent ez a kultúra? Nem kell valami végtelenül bonyolult dologra gondolnod, olyan egyszerű ez, mint az, hogy az Alföldön forrón süt a nap. Ha ezt tudom, akkor nem fogok acél könnyűszerkezetes házat építeni az Alföld kellős közepén. Ilyen egyszerű.

– Írtál a Forrásban arról, hogy micsoda érték Kecskemét főtere a vallási toleranciát megtestesítő épületegyüttessel. Mi lehet a magyarázata, hogy noha többször volt rá kezdeményezés, de 40 év elteltével sem kapott ez a tér világörökségi védelmet? A hivatalosságok rontanak el valamit, vagy nem osztják a véleményedet a döntésre jogosultak a tér különlegességét illetően?

– Úgy tudom, hogy Kecskemét pályázott. Nem tudom, hogy a pályázat minőségén múlt-e a sikertelenség, vagy más oka van. Meggyőződéseim szerint Kecskemét megérdemelné, hogy a főtér a Világörökség része legyen. Lehet, hogy az alföldi szecesszióról egy külön kötetet kellett volna összeállítani, és az segíthetett volna összefüggésében láttatni ezt a folyamatot. Ez nem feltétlenül egy város feladata, de egy város igenis menedzselheti.

Létezik egy amerikai módszer, amit javasolnék kipróbálásra például Kecskeméten, de működhetne akár egész Bács-Kiskun megyében, vagy akár országosan is. Nem kell tőle félni. Ez egy olyan kezdeményezés, amely ma már teljesen elfogadott az Egyesült Államokban, nagy irodalma van. Bármelyik település pályázhat arra, hogy bizonyos területei úgynevezett Nemzeti Emlékhely minősítést, és ezzel védelmet kapjanak. Nem szűkítették le a pályázható kört csak épületekre, van, ahol egy virágos mező, van, ahol egy orom, vagy akár egy völgyzáró gát lehet a védelem tárgya, de természetesen lehet épület is, minden, ami érdekes és a helyi közösség szerint védelemre érdemes. A minősítést kizárólag alulról lehet kezdeményezni. Az újdonság az, hogy nem egy műemléki hivatal, hanem valójában a helyben élő emberek döntenek a védelemről, akik, ha nem vigyáznak a saját értékeikre, akár pusztulásra is ítélik őket ezzel. Nagyon tetszik, hogy a helybéliektől kérdezik: Te mire vigyáznál kiemelten? Mit tartasz értékesnek? Amikor befutnak az ajánlások, egy jó ízlésű grémium választja ki közülük a legmegalapozottabbakat. Természetes, hogy gagyi nem kerülhet bele a védett értékek körébe. Azért érdekes és hatékony ez a szisztéma, mert az emberek azt valóban megvédik, amit maguk javasoltak védelemre.

Most, ahogy így visszagondolok rá, nálunk is volt egy hasonló kezdeményezés, még a hatvanas években: amikor idekerültem Kecskemétre, volt egy olyan országos idegenforgalmi pályázat, amit az Építőművész Szövetséggel karöltve hirdetett meg a turisztikai hivatal. Ötletpályázat volt, javaslatokat kértek arra, hogy a régi épületek közül mit és hogyan hasznosítsanak, hogyan állítsanak az idegenforgalom szolgálatába. A pályázaton én is indultam, magát Bugacot, a Bugaci Csárda helyreállítását és az állattenyésztés újbóli fellendítését javasoltam, és ezzel nyertem. Azt találtam ki, hogy a csárdát egy öreg épület átalakításával építsük meg, a pásztor múzeum pedig a tájba illő, új épületként, kint a pusztán épüljön fel.

– *A közelmúltban elindult, helyi értéktárak összeállítását célzó kezdeményezések nagyon hasonlítanak szándékukban ahhoz, amiről beszéltél. Ez arra épül, hogy bármi helyi értékékké nyilvánítható, amit a helyi közösség annak tart és javasol.*

– Amerikában a beérkező javaslatokat minden évben bővítik, és ez egy könyvsorozatot alkot Amerika Nemzeti Emlékhelyei címmel. Mindenki igyekszik ebbe belekerülni, mert a belföldi turistaforgalmat nagyon megnöveli, ha valamely település szerepel ezekben a kiadványokban.

– *Térjünk vissza a pályakezddésedhez. 1963-ban, némi médiasegítséggel, a műemlékvédelem kötelékébe kerültél: oda, ahova a szíved húzott. 1964-ben viszont már Kecskeméten dolgozol. Miért hagyta el egyetlen röpké év alatt a vágyott munkahelyedet?*

– Fogalmam sincs, és ezt egész komolyan mondom. Érdekes volt: abban az időben vidéki kollégáim Pesten akartak maradni, a pestiek viszont sokkal könnyebben elindultak az ismeretlenbe. Mondhatnám azt is, hogy kalandvágyból kerültem Kecskemétre, és nem járnék messze az igazságtól. Mert egy olyan helyre elmenni, ahol se rokona, se ismerőse nincs az embernek, az azért nem kockázat nélküli döntés.

– *Egy frissen végzett színész általában azért szerződik vidéki társulatokhoz, mert rögtön fontos szerepeket kap. Nem lehet, hogy te is nagyobb feladatokra vágytál, mint ami a kezdő építésznek juthatott egy fővárosi slágermunkahelyen?*

– De. A vidékiségnek sok hátránya volt, de vidéken mégis sokkal könnyebben jutott önálló munkához az ember, mint a fővárosban, ahol be kellett állni valamelyik nagy tervezővállalathoz, aztán végigjárni a számlálóra fokozatait. Lementem, megnéztem előzetesen, hogy miként dolgoznak Kecskeméten. Gedei Árpád kollégám hívott a megyei tervezővállalathoz. Igent mondtam, és nem bántam meg. Akkoriban vidéken még alig voltak építészmérnökök. Olyan volt az a munkahely, mint egy dzsungelben egy tábori kórház: mindent lehetett és kellett csinálni. Mégis az első munkám az volt, hogy egy fegyelmi árán sikerült megakadályoznom egy építést. Ez már előrevetítette a jövőmet.

– *Ki és mit akart építeni, amit meg kellett akadályoznod, és miért kellett megakadályoznod?*

– Az Arany János utca 6. számú házról van szó, egy szép, romantikus kis épületről. Abban az időben az emeletráépítés volt a divatos. Ha még tetőtér-beépítés lett volna, az hagyján, de itt mindenáron emeletráépítést akartak. Jól jellemzi a korabeli viszonyokat, hogy amikor mentem felmérni a lakásokat, a lakók nem akartak beengedni, mert nekik egy igazi pesti mérnököt ígértek. Rólam nem tudták elképzelni, hogy én lennék ez a fővárosi építész. Mindenesetre félévnnyi munkával, egy fegyelmi árán sikerült megakadályoznom, hogy erre a nagyon szép, romantikus kis kétemeletes házra újabb emelet épüljön, és ezzel tönkretegyék. Ez volt az első tapasztalatom arról, hogy a nem építés éppúgy alkotás lehet, mint ha épít az ember.

Volt nekem egy másik olyan esetem is, amikor becsületesen helyreraktak. Jöttem haza a régi, farmotoros Ikarusszal Budapestről Kecskemétre, hazulról otthonra igyekeztem.

Akkor még szembe fordított ülések voltak a buszokon, köztük kis asztalkával. Egy bácsi ült velem szemben, beszédbe elegyedtünk. Elmondta, hogy kicsoda, mi a foglalkozása, és végül megkérdezte, hogy nekem mi a mesterségem. Nem akartam felvágni azzal, hogy én építészmérnök vagyok, azt mondtam neki, hogy az építőiparban dolgozom.

– Kőműves? – kérdezte.

– Nem.

– Ács?

– Az sem.

– Burkoló? – így végigvettük az összes szóba jöhető építőipari foglalkozást, de csak nem értünk célhoz. Végül kicsit már sértett hangon kérte:

– Ne hülyéskedjen már velem, mondja meg, hogy mi a foglalkozása!

– Építészmérnök vagyok – válaszoltam büszkén.

– Hát miért nem mondta, hogy nincs szakmája? – kérdezte az öreg. Tökéletesen igaza volt. Egy építész semmihez nem ért. Jó, ha konyít valamit az építőiparhoz. Az ókori bölcsnek, Lucanusnak van egy találó mondása, amit ajánlok mindenki figyelmébe: még a romok is elpusztulnak. Hát ennyit az örökkévalóságról!

– *Megakadályoztál egy emeletréépítést, és ha jól tudom, egy bontást is. A nagyszinagógára már kimondták a bontási határozatot, amikor felvetted az átépítés lehetőségét.*

– Talán csak egy évet kellett volna várni a bontásra. A zsinagógának a halála az volt akkor is, és most is azért vannak nehézségei, mert nincs igazi gazdája a háznak.

– *Az a szemlélet, amellyel te Kecskeméten az épületekhez nyúltál, a kezdetektől a sajátod volt? Akár a Bugaci Csárdáról beszélünk, akár a később felújításra kerülő zsinagógáról, vagy a Kodály Intézet régi kolostorépületéről, tudtad már a kezdetek kezdetén, hogy a recyclinget vagy revitalizációt fogod művelni, vagy ez lassan, az egyes munkák során érlelődött meg benned?*

– Fogalmam sem volt erről, nem volt elnevezése. Főleg vidéken iszonyatosan szétromgáltuk ezeket a kis városi utcákat, amikor betelepítettünk például egy pártházat. Bármilyen különös dolognak tűnik is, Kecskeméten az volt a nagy szerencse, hogy nem volt pénz. Abban az időben kétféle forrás létezett: az egyik volt a beruházási pénz, ebből lehetett új épületeket építeni. A másik forrásfajta a felújítási pénz volt. A felújítási pénzeket többnyire senki nem akarta használni, mert az kézi munkát jelentett, és akkor már a blokkos, paneles építkezés volt a gyakorlat. Érdekes, abban az időszakban például Salgótarján egyetlen öt éves tervidőszak alatt ugyanannyi lakásépítési keretet, és ezzel lehetőséget kapott, mint egész Bács-Kiskun megye.

– *Nyilván azért, mert Salgótarján egy fejlesztendő ipari körzet volt.*

– Igen, más volt a besorolása. Az ipari, ez mezőgazdasági körzet volt.

– *Honnan van mégis a rehabilitáció szemlélete benned? Találtál egy régi falazást és beindította a gondolkodásodat?*

– Nagyon sokat köszönhetek Kecskemétnek, ahol a pályám első szakaszában megtanultam: az építészet története egyben a rehabilitáció története is. A rehabilitációt sokan leszűkítve értelmezik: öreg épületek, muzeális értékek mentését értik alatta. Pedig ebbe a fogalomkörbe nemcsak az értékek őrzése, örökségünk védelme tartozik, hanem az is, hogy az új, ami megszületik, jellemző legyen az adott településre, annak kultúrájában szülessék meg. Egyetlenegy dolgot nem tud semmilyen korszak megtiltani egy építésznek, legyen az diktatúra, vagy bármilyen más formáció: azt, hogy ingyen dolgozzon. Ezt nevezhetjük akár társadalmi munkának, akár szorgalmi feladatnak: az a lényeg, hogy pénz és megbízás nélkül kezd

bele valamibe az ember. Láttam, hogy volt egy pályázat Bugacra, leültem, dolgoztam; vagy sikerül, vagy nem. Ugyanúgy senki nem kért fel a zsinagóga felmérésére sem, mégis készítettem egy kis tanulmánytervet. A Játékházra ugyanígy, arra még a pénzt is mi szereztük annak idején. Körülbelül a korszerűsített gőzgép hatáskörével dolgoztunk. Tíz javaslatunkból jó esetben kettő megvalósult. A templomokat például ingyen csinálta az ember – szegények voltak a gyülekezetek. Nagyon sok apró tanulmánytervet készítettünk megbízás és díjazás nélkül, és az volt a fizetség, hogy néhány esetben ezekből kaptunk konkrét megbízásokat.

– *Említést tettünk néhány olyan épületről, amelyekhez ily módon közöd volt. Valószínűsíthető, hogy ezekhez a munkákhoz kellett valamiféle támogató háttér, még ha igaz is, amit mondasz, hogy tíz javaslatból átlagosan kettő valósult meg ténylegesen. Kezdetből érezted, hogy hatni tudsz a megye és a város vezetőire, hogy partnerként kezelnek, vagy ezt ki kellett harcolni?*

– Nem és igen. Nemigen. Harcolni kellett, és nem kellett harcolni. Egy példával hadd világítsam meg, bár tartok tőle, hogy a politika esetleg még majd azt is felrója, hogy ez egy másik korszakban történt. Én úgy vagyok az emberek megítélésével, hogy a pártállásokat teljesen figyelmen kívül hagyom. Az érdekel, hogy mit cselekszenek. A zsinagóga felújításakor történt egy érdekes eset. Amikor megcsináltam a tanulmánytervet, majd a kiviteli tervet is, azt javasoltam az illetékeseknek, hogy helyezzük el a zsinagóga épületében a tudományos egyesületek székházát, legyen az intézmény a belvárosban. Közölték, hogy már másként döntött a pártbizottság, mert az Állami Építőipari Vállalat vezérigazgatója kijelentette, hogy a METESZ-székházat ő csak zöldmezős beruhásként hajlandó megépíteni, előregyártott elemekből. Ez a zsinagóga halálát, a lebontását jelentette volna. Nem maradt más lehetőségem, vettem a bátorságot és bejelentkeztem a vezérigazgatóhoz, Dörner Henrikhez, aki fogadott is engem.

– *Nagyhatalmú ember volt.*

– Természetesen. Fogtam a terveimet, átvittem hozzá, remélve, hogy nem csak néhány percet szán rám. Elkezdődött egy hosszú beszélgetés. Kiderült, hogy ennek az embernek is vannak érzései, kiderült, hogy imádja a festészetet, irodalomról beszélgettünk, az Északnyugati átjáróról, és végül meggyőztem. Visszavonta a saját szakvéleményét, ami nagyon szokatlan dolog volt abban az időben. Így menekülhetett meg a zsinagóga.

Készítettek akkortájt egy filmet rólam, amelyben szintén elmondhattam a zsinagóga felújításának történetét, benne azt is, hogy Dörner Henrik hajlandó volt visszavonni a véleményét. Nem értettem miért, egy nap múlva a Népszabadságban egy féloldalas cikk jelent meg. Elég ronda írás volt arról, hogy én mit okvetetlenkedek, hiszen nekem mindenem megvan. Nem érttem, hogy miért ez a nagy felhördülés egy felújított ház miatt. Végül, már sokkal később, megmagyarázták, hogy a kérdéssel – a zsinagóga újrahasznosításával – még a Politikai Bizottság is foglalkozott. Rájöttem, hogy miről volt szó: két dologot nem lehetett akkoriban csinálni. Az ellenzék már sok mindent csinálhatott, szidhatott engem, téged; a gondolkodó, különösen a másként gondolkodó embert nem szerették, de eltűrték. Nem lehetett viszont a Szovjetuniót támadni. Nem lehetett bevallani továbbá a nyilvánosság előtt, hogy direkt pártirányítás zajlik. Az volt a hivatalos álláspont, hogy a pártbizottság semmiben nem dönt, csak irányt mutat, a valódi döntések a közigazgatás egyes szintjein születnek. Ez volt az első eset, hogy kimondták, amit mindenki tudott: hogy bizony az ügyek valójában a pártbizottságon dőlnek el.

– *Más zsinagóga felújítása is köthető a nevedhez.*

– Van egy másik, nagyon szép munkám, amit nagyon szerettem és szeretek ma is. Szekszárdra terveztem meg a régi kizsinagóga hasznosítását. Nagyon szép épület, a

városközpontban van, csak az volt a probléma, hogy a nagyon szép belső teret meg akarták osztani. Kecskeméten azért kellett küszködni, hogy az a húszezer léghőméterteret beépíthető legyen. Azt is úgy csináltuk, hogy a tetőszerkezetet kiváltottuk, a tető alatti szerkezetek bármikor kibonthatók volnának. Ha valaki azt mondaná most Kecskeméten, hogy jelenlegi állapotában nem tudja használni, akkor lehetőség van rá, hogy helyreállítsák eredeti térszerkezetével ezt az épületet, az ország egyik legnagyobb zsinagógáját.

– *Nem okozna visszafordíthatatlan statikai bajokat?*

– Nem.

– *Azt jelenti, amit mondasz, hogy Kecskeméten házat építtettek a házba?*

– Igen, de oly módon, hogy ez a ház megint kibontható legyen. Szekszárdon viszont azt a kis teret meg akarták osztani. Az volt a véleményem, hogy azt a teret tényleg nem szabad megosztani, de kiderült, hogy ez nem olyan egyszerű dolog. Ahhoz, hogy az eredeti teret meg tudjuk tartani, ki kellett egy új épületfajta találni a tűzrendészeti előírások miatt: a Művészetek Házát. Azt kellett elérni, hogy együtt lehessen egy előadóterem, egy kis könyvtár, egy kiállítóter a közös térben. Gondoljuk végig: ez maga a templom! Végül sikerült gyönyörűen megcsinálni, még egy gyönyörű díszkaput is építettem elé.

– *Úgy, hogy kivitted az öntöttvas oszlopokat az épület elé.*

– Azért, hogy megvédjem őket. Négy oszlop kikerült, abból lett a díszkapu. Az már csak hab a tortán, hogy Pauk György, a világhírű hegedűművész minden évben eljött abban az időben, a nyolcvanas években, és tartott egy koncertet, mondván, hogy Európa egyik legjobb hangversenyterme vonósoknak ez a kis zsinagóga. Azóta nem tudom, hogy változatlan állapotban van-e az épület, vagy esetleg hozzáépítettek – mindig történik valami! Tudod, az is baj, ha pénz van.

– *Kecskeméten is megmentetted az öntöttvas oszlopokat. Volt ellenállás?*

– Nem. Kritika volt, a posztmodernizmus vádjával illettek. A posztmodern időszakról tudjuk, hogy reakció a lélektelen modernre. Az olaszországi építészetben szecessziós oszlopokat, öntöttvas oszlopokat újraöntöttek. Csak annyi a baj, hogy ezek soha nem létezett oszlopok voltak. Itt, Magyarországon nekünk viszont igazi öntöttvas oszlopaink voltak, és azért ez nagy különbség: ezek valódiak, nem műoszlopok. Nálunk még ez is eredeti.

– *A zsinagóga átalakításáért kaptad az Ybl-díjadat, tehát a szakma végül mégiscsak elismerte, hogy az újszerű belső téralakítás jól sikerült. Viszont a Kodály Intézet átalakításakor felhasználtál néhány olyan építészeti megoldást, amely korábban az általa választott formában nem létezett az épületen. Ez hogyan következik az eddig elmondottakból?*

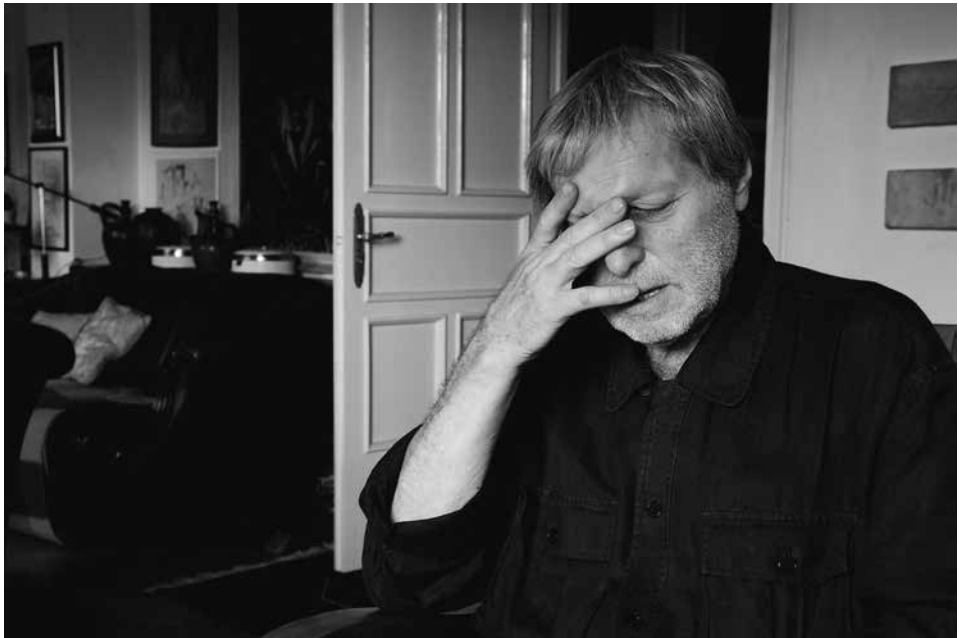
– A toronyról beszélünk. Az egy nagy küzdelem volt. A lényeg az, hogy az az épület több periódusban épült. A kecskeméti gazdag szerzetesrendet akartak ide, jezsuitákat – és mit vagy kit kaptak helyettük?

– *A salvatoriánus atyákat. A legszegényebb ferenceseket.*

– Nekik annyira nem volt pénzük, hogy még az udvar is három szakaszban épült meg. Kisablakos, boltíves volt korábban, azt befalazták, de a legizgalmasabb része ez a torony volt. Valóban soha nem volt olyan a homlokzata, mint ahogyan az a felújítás óta mutatkozik. Kiderítettük, hogy volt egy valódi középkori torony, amit körbeépítettek egy nagyobb toronnyal. A középkori kis tornyon megtaláltuk minden oldalon a kulcslyuk alakú lőrészeket, ami természetesen nem látszott a köré épített nagytorony miatt. Tehát

Kerényi József

Kodály díszkút

Kodály Intézet

Kodály Intézet, belső

Tudomány és Technika Háza

Mózes

Nemzetközi Kerámia Stúdió

Nemzetközi Kerámia Stúdió

Nemzetközi Kerámia Stúdió

Nemzetközi Kerámia Stúdió

Szórákaténusz Játékmúzeum

Szórákaténusz Játékmúzeum

Szóraténusz Játékmúzeum

Szórákaténusz Játékmúzeum

Női Művészek Múzeuma

Rajzfilmstúdió

Bugaci Csárda

Bugac, Pásztor Múzeum

Bugac, Pásztor Múzeum

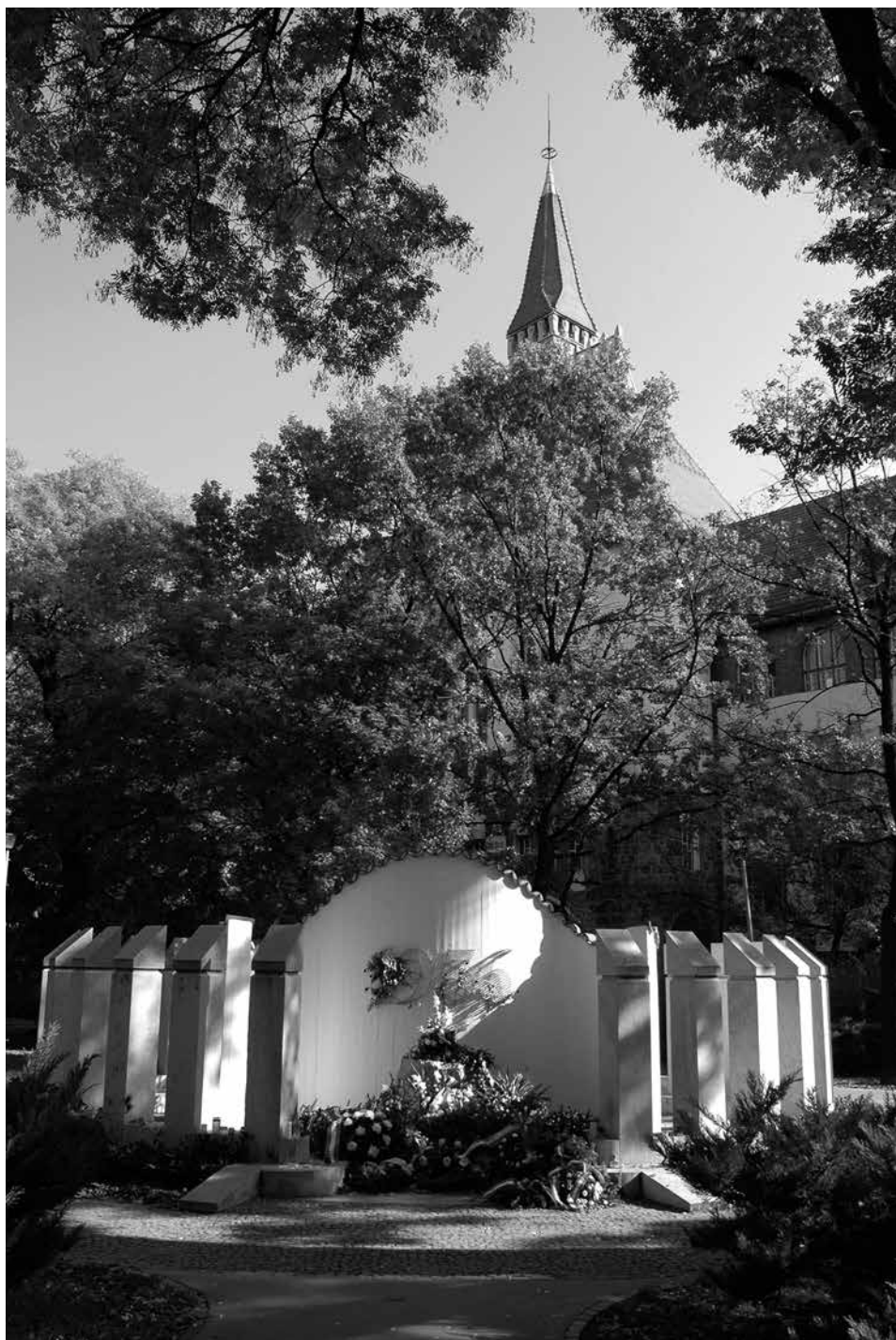
Széchenyi liget

Széchenyi liget

Kunadaci templom

56-os emlékmű, Kecskemét

56-os emlékmű, Kecskemét

56-os emlékmű, Kecskemét

semmiféle hamisítást nem követtünk el, csak láthatóvá tettük az egykori lőréseket a külső tornyon. Gyönyörű, amikor ezek a homlokzatok és felületek egymáson keresztül szinte tükröződnek. Ugyanez volt a belső udvarban is. Amikor fiatal építészhallgatókkal jártam Kecskeméten, vagy akár laikus kirándulókkal, mindig elmondtam nekik, hogy érdemes bemenni a Kodály Intézetbe, ott megállni egy ponton, és nézni az épületet: téglá, vakolat, egy kicsi mészkö, és mégis világszínvonal! Ami épült, világszínvonalú! A japán ember ugyanolyan jól érzi magát ebben az épületben, mint adott esetben a saját hazájában.

– *A kerengőnél mit tapasztaltatok a bontás során?*

– Az is három szakaszban épült. Az utolsónak megépült szakasza a templom felőli.

– *Neked különleges kapcsolatod lehet a fákkal. A Kodály Intézet udvarán is, a Rajzfilmstúdió kerítésébe komponált fa esetében is jól látszik, hogy különös érzékenységgel bántál munkásságod során a növényekkel, különösen a fákkal. Az a fa, amely ma a Kodály Intézet udvarának gyönyörűsége, az átépítés idején is ott volt és kerülgetni kellett?*

– Igen, ott volt, mára pedig teljesen befedte, benőtte az egész belső udvart, és gyönyörű, egészséges. Én itt, az Alföldön, ahol tényleg tűz a nap, meleg van, itt éreztem meg, hogy mennyire fontos a fa a környezetünkben. És mekkora örültség az, amit mondunk és csináltunk is, hogy a fák eltakarják a szép épületeket, ezért ki kell vágni őket. Ez butaság. Nézzünk meg egy lombhullató fát, hisz mérsékelt égövön vagyunk még, ez minden évszakban más. Tavasszal rügyezik, lombosodik, ősszel sárgul, télen az egész olyan, mint egy grafika, ahogyan rárajzolódik a fa az épületre, mint egy csontváz, s aztán, ahogy fokozatosan kiteljesedik a lombja – egy dráma zajlik le a szemünk előtt! Az életet, annak körforgását ismerjük meg a fákból. Teljesen egyértelmű tehát, hogy óvnunk kell minden egyes fát. Ahhoz, hogy ezt a gyakorlatban meg is valósítsuk, olyan ember kellett, mint például Mikulás Feri, aki elfogadta a javaslatomat, hogy inkább változtassuk meg a Rajzfilmstúdió kerítésének vonalát, mintsem hogy ki kelljen vágni egy erősen megdőlt, de így is gyönyörű fát. Kikerültük, mára megerősödött, szép és él. A helyszín adta az ötletet, s ettől a kicsi figyelmességtől maga az egész helyszín rögtön egyvedivé vált.

Nagyon kevesen tudják, hogy csináltunk mi élő fákból egy évezredes, millenniumi emlékművet is. Nagyon egyszerű, a Benkó-domb oldalában van. Abból indultam ki, hogy elhagytuk a 2000. évet, ez már a 21. század. Minden 100 évet érdemes megjelölnünk egy tölgyfával. Így aztán 21 tölgyfát ültettünk el. Valószínűleg kevesen tudnak erről, csak remélem, hogy a fák épek és fejlődnek. Most már te legalább tudod, hogy Kecskemétnek van egy millenniumi tölgyfaligete is.

– *Egy érdekes emlékmű is kötődik a nevedhez a városban: Kiss István Széchenyi-szobra, amelyet körbevettél fákkal és szép, dús növényzettel.*

– Örülök, hogy szóba hoztad. Erről azt kell tudni, hogy a tér, ahová a szobor került, a Széchenyi liget, úgynevezett alközpontnak volt kijelölve. Az alközpont pedig azt jelenti, hogy építenek még egy ABC áruházat, egy gázfogadót, a teljes rendelkezésre álló területet beépítik. Amikor a szobrász, Kiss István megkért, hogy keressék helyet az emlékműnek, kimentem, megnéztem ezt a két és fél hektáros területet, és emellett döntöttem. Volt a terület peremén egy áruház és egy piac is, azt természetesen kihagytam, és a mellette lévő területre tettem javaslatot. Közölték, hogy szó sem lehet róla, hiszen ez az Aradi vértanúk tere. Győzködtem őket, hogy a Széchenyi liget az Aradi vértanúk terével gyönyörűen összeillik, mi több, meg tudjuk oldani, hogy legyen az aradiaknak is és Széchenyinek is külön kőtáblája. Meggyőztém őket, aztán elültettünk 240 hársfát és 69 gesztenyefát. A gesztenye Széchenyi kedvenc fája volt, tiszteletére a szoborhoz vezető két út mellett

elültették az évei számával megegyező számú gesztenyefát. Egy kimaradt – szerencsére, mert azt rögtön beültették Széchenyi háta mögé. Most védi a szobrot a szélről és az esőtől – nem nagyon láttam még hasonlót.

– *Beszéljünk még egy emlékműről, amihez közöd van: ez Melocco Miklós Kodály-emlékműve. Szomorú sorsú, ami a szoborművet illeti, bár az építészeti részei – új funkcióval – változatlanul ott állnak az Újkollégium előtt. Amikor megtervezted ezt a különleges építészeti együttest a szobor környezeteként, akkor érthető módon a Kodály-szoborhoz készült. De különösebb változtatások nélkül átértelmeződött 56-os emlékművé. Megbékéltél-e a változással?*

– Szerettem volna, ha megmarad az eredeti emlékmű, minden hibája ellenére. Sajnos, ebben a színesfémgyűjtők megakadályoztak bennünket. Ma sem tudom, hogy miért – állítólag a közgyűlésnek kellett volna állást foglalnia, hogy újraöntessék a szobrot –, de végül Miklós se ragaszkodott hozzá.

– *Én úgy tudom, hogy újraöntötték, csak nem helyezték ki az eredeti helyére, hanem bevitték a Kodály-iskolába.*

– Akkor így rendben van. Állítólag a közgyűlésből valaki felszólalt amellett, hogy nehéz is volna, meg kár is volna szétverni az emlékmű építészeti elemeit, méltatlan volna, inkább új funkciót kellene találni neki. Akkor adódott nekem ez az elképzelésem. Sokat gondolkodtam azon, hogy ide nem plasztikát kéne tennünk, hanem inkább egy mementót. A fehér felületen a krómaccél tüskék úgy hatnak, mint a fegyvergolyók imitációi, emlékeztetők, amelyek kiadják az évszámot, 1956-ot. Maga az emlékmű 23 kőoszlop. Amikor gondolkodni kezdtem a feladaton, hogy miképp lehetne kifejezni 56-ot méltóképpen, végig-gondoltam, hogy az 1848–49-es forradalom és szabadságharc krónikáját pontosan ismerjük. Tudjuk, hogy mi meddig tartott, tudjuk, hogy Világosnál mikor és hogyan történt a fegyverletétel. Ugyanakkor 1956-ban ténylegesen nem volt fegyverletétel. Elkezdtem nyomozni az után, hogy valójában meddig tartott mindaz, ami október 23-án elindult az országban. A mai napig úgy vagyunk ezzel, hogy volt egy győztes forradalom, ami elkezdődött október 23-án, november 4-én reggel jönnek az oroszok, jön a Forgószelel hadművelet, és ezzel vége. Pedig nem volt vége a háborúnak. A másik, a 48-as forradalom és szabadságharc analógiájára én most már ezt is szabadságharcnak hívom. Reménytelen küzdelem, de szabadságharc.

Nem volt egyszerű kinyomozni, hogy meddig tartott az ellenállás a szovjet inváziót követően. Egy Mark Kramer nevezetű harvardi történész tanulmányában olvastam, hogy az utolsó, mintegy 200 fős egységet november 14-én számolták fel a szovjet csapatok a Mecsekben. Pongrácz Gergely arról ír, hogy az említett napon nem csak a Mecsekben tartották magukat a forradalmárok, az ő egységük is harcolt még 14-én, csak akkor már nem a Kilián laktanyában, mert azt lebombázták, hanem egy másik téren. Az egység egyik fele november 15-én elindult Nyugatra, a másik fele, Pongrácz Gergelyék pedig Soroksárra. Egy harmadik szereplő, Mécs Imre is ezt az időpontot erősítette meg. A mi emlékművünk-nél a falat körülvettük kőoszlopokkal, ahol minden oszlop egy-egy napot jelöl. Csak annyi az eltérés közöttük, hogy a november 4. utáni napokat jelölő kőoszlopoknak fekete gránit a teteje. 12 oszlop van az egyik karéjban, 11 a másikban, így könnyen kiszámítható, hogy az a folyamat, amely elkezdődött október 23-án, az 23 napig tartott.

– *Tudomást szereztem róla, hogy Kecskeméten jártodban sikerült elerned, hogy az emlékműhöz kötődően ezentúl az eddigieknél tartalmasabban emlékezzenek meg az általános iskolások a forradalomról.*

– Köszönöm, hogy szóba hoztad ezt. Tanúm vagy, hogy nagyon nehezen álltam rá erre a beszélgetésre. És valóban az kellett a döntésemhez, amit említettél. Elkészerített, hogy egykori városomban a Naiv Művészek Múzeuma státus nélküli házzá degradá-

lódott. Látom, hogy micsoda folyamatok zajlanak a Szókraténuszban – embertelen az egész dolog. Nem akartam rosszat mondani, ezért vonakodtam az interjútól. A zsinagógában ellehetetlenült a lépcsőpihenőre beépített ajtó miatt, hogy bárki megnézhesse a Michelangelo-öntvénygalériát. Ami miatt mégis vállaltam végül ezt a beszélgetést az volt, hogy miután az utóbbi időben sokat gondolkodom emlékműveken, támadt egy gondolat az 56-os emlékművel kapcsolatban. Az ilyen emlékműveknél mindig van egy nap az évben, amikor megkoszorúzzák őket és elhangzik ott egy beszéd. Én mást szeretnék. Hogy ne csak egy napig emlékezzünk valakire vagy valakikre, hanem folyamatosan. A Széchenyivárosban van egy nagyon jó iskola a Lánchíd utcában, ahol Mészáros Katalin vezető asszony első szóra partnernek mutatkozott az ötlet megvalósításában. Az iskola jó szellemét jelzi, hogy már korábban, az épület tervezőjének, Oszip Bandinak, aki 48 éves korában sajnálatos módon meghalt, megörökítették a nevét és az emlékét egy kőlapon. Szokatlan, ugyanakkor örömteli dolog, hogy ilyen figyelmesek voltak, nem beszélve arról, hogy tényleg meg is érdemli ez a kollégám. Az 56-os emlékmű esetében azt vállalja az iskola, hogy mindennap más-más diák egy mécseset elvinnie oda. Nem volna semmi hangzatos protokoll, egyszer csak elkezdődne, és attól fogva állandóan volna legalább egy mécses az 56-os emlékművön.

– Beszéltél néhány olyan épületről, amelyeket felújítottatok, úgy adtatok nekik új funkciót, hogy korábban is léteztek. De számos olyan épület tervezése is kötődik a nevedhez Kecskeméten, Bács-Kiskunban és az ország számos más településén is, amelyek új építésűek és félreismerhetetlenül Kerényi-épületek. Mik voltak azok a legfontosabb építészeti elemek, amelyek alapján ezeket – akár a bugaci Pásztor múzeumot, akár a Szókraténuszt – megálmodtad?

– Én itt, az Alföldön tanultam meg, hogy a puritánság, az egyszerűség, a fekete, a fehér mennyire idevaló. Úgy érzem, hogy mindez az épületeimben is jelentkezik, mutatkozik. Egyike ezeknek az épületeknek – nagyon szeretem, akármilyen kis pénzből és rossz anyagból épült is – a kunadacsi templom. Még Molnár Pistával, a helyi plébánossal együtt raktuk fel a szentélyt bevilágító, szögacél ablakkeretet. Egyetlenegy kikötés volt annál az épületnél: hogy ne legyen torony. Ezt úgy oldottam meg, hogy nincs torony, de mégis van torony, mert a tetőfelületet vittem tovább. A mai napig, ha meghallgatok ott egy szentmisét, ott van az az óriási fehér fal, és Szent István figurája – úgy érzem, hogy valóban áhítatos.

– Egy kollégád azt mondta egyszer a kunadacsi templomról, hogy az egy térdeplő templom.

– Tényleg letérdepel ez a ház ott a pusztában. Volt egy másik templom is az életemben, azzal komolyan meg kellett szenvednem, de a jutalma egy nagy nemzetközi díj lett. Ez Cegléden a Magyarok Nagyasszonyának szentelt templom. Nagyon örülök, hogy Szent Istvánnak és Szűz Máriának, a Magyarok Nagyasszonyának szentelt templomokat tervezhettem. Ezeknél az épületeknél teljesen egyértelmű volt, hogy téglá, fa, fehér falak és nagyon sok igyekezet. Nemrégén jártam arra egy forgatócsoporttal. Ez a ceglédi templom, amiről valaha csak álmodtam, most szebb, mint új korában. Gyönyörű lett a környezete, megnőttek a fák, és hagyják szépen öregedni a használói. Bár minden épületemre ennyire vigyáznának! De hát ott van például Mikulás Feri háza. Pofonegyszerű, olyan kevés pénzből kellett építeni, de Feri is olyan, hogy állandóan röntgeneztetni a megmaradt, egyetlen jegenyét. Nála lehet látni, hogy ha egy háznak igazi gazdája van, akkor az lehet, hogy jól fog élni. Ezért aggódom például a Kerámiastúdió épülete miatt. Nem nagyon hiszek abban, amikor több intézmény van együtt, mert ott előbb-utóbb egymás rovására jelentkeznek a problémák a házon. De jó példaként említhetem a Kodály Intézetet is, Erdei Péter és a többiek is jó gazdái voltak a háznak, oda jó bemenni. Tényleg úgy van, ezek a példák is bizonyítják, hogy a jó ház idővel egyre szebb lesz. Hacsak az ember nem teszi tönkre.

– Amikor a Rajzfilmstúdiót tervezted, adottság volt egy régi polgári ház, az úgynevezett Mironvillla, amelyet össszhangba kellett hozni az új épületrészekkel. Mennyire határozta meg ez a gondolkodásodat?

– Világos volt, hogy a polgári házat, úgy, ahogy volt, meg kell hagyni. A lelkét is. Kínálta magát, hogy a villába főleg adminisztratív funkciók kerüljenek, az új részre pedig a gyártás folyamata. Mert épp olyan technológiája van egy filmstúdiónak, mint akár egy szerszámgyárnak. Ez is, az is termelő üzem. És egy termelő üzem is lehet szép és praktikus. Nagyon szeretek például egy kemény, új épületet, amelyik Nagykőrösön, a konzervgyár területén épült fel.

– Az a lamellás épület?

– Bizony, a lamellás épület. De az a lamellásor nem díszítés. Egy 3000 adagos üzemi konyhát kellett terveznem, ebben a betonkörnyezetben. Világos volt, hogy nem tervezhetek oda valami flikk-flakkos házat, az elmenekülne onnan, ha tudna, a szerencsétlen. A tervezés előtt elmentem, megnéztem a kecskeméti konzervgyár konyháját. Ilyen helyen mindig betervezik a szellőzést, ami utána nem működik. Bementem egy mosogatóba, és felfordult a gyomrom. Bűz, ötvenfokos meleg az üvegházhatás miatt. Könnyűszerkezetes épület volt. Akkor azt mondtam, hogy megpróbálom az általam tervezett épületet úgy leárménykolni, hogy március és október között ne érje közvetlen fény a konyhát. Az ablakokon keresztül persze kap természetes fényt, csak tűző napot ne kájon! A konzervgyár nagyhatalmú igazgatója – központi bizottsági tag volt – azt mondta: Rendben, csinálja meg, de ha nem működik, akkor én ezeket az elemeket leszedetem, és odahordatom valamennyit a tervezővállalat bejárata elé. Ez komoly fenyegetés volt olyan valaki részéről, aki meg is tette volna, ha nem válnak be a lamellák. De beváltak.

– És mind a mai napig fent vannak a helyükön. Azt olvastam róluk, hogy ezek nem fából, hanem vasbetonból készültek.

– Vasbetonból vannak. Statikus kollégámat, Letanóczky Gyulát állítottam nehéz helyzet elé, mert egy-egy ilyen elem darabonként másfél tonnás. Megvan az ára is természetesen, de itt hiába van áramszünet, ez akkor is működik, árnyékolja a konyhát. Statikus kollégám éppen készült az üdülésére, amikor kértem tőle, hogy készíttesse el ezt az elemet 5 centis vastagságban. Lobogtattam neki egy szaklapban, hogy nézd meg, egy pesti statikus ezt így csinálja. Elutazott, de amikor visszaért, nagyon feldúltan keresett. Teljesen véletlenül annál az épületnél kötöttek ki, amelyekre hivatkoztam. Dühöngött, mert azon fából voltak a lamellák, én meg azt kértem tőle, hogy a mieink vasbetonból legyenek. Helyszínen föltehető módon? – dühöngött. De becsületére legyen mondvá, megcsinálta.

– Beszéltél az alföldi napsütésről, az árnyékolás kényszeréről, ugyanakkor az épületeid rendkívül világosak, nemcsak a fehérre festett falaktól, hanem az üvegfelületektől is, amelyek sok napfényt engednek be a terekbe. A fővárosban viszont komoly szakmai vitát generált a nagy üvegfelületeid terve: az Ybl Miklós tervezte Lónyay-villa felújításának kálváriájáról kérdezlek. Atment végül az általad kitalált koncepció?

– Átment. Minden engedély adott hozzá, de mégis mondanék róla pár szót. Ez megint abba a körbe tartozik, amiért meg kellett kínlódnom. Amikor olyat lép az ember, ami szokatlan, ami még nem volt, akkor mindig számítani kell arra, hogy ebből kemény összecsapások lesznek. Amit ott nem értettek meg: kaptam egy fiatalembertől egy megbízást, hogy vizsgáljam meg, hogy a Várnak a keleti oldala beépíthető-e és hogyan? Megnéztem: ez egy Ybl-ház volt valamikor. Fönt van egy utca, 40 méteres a szintkülönbség, és oda Ybl nem csak ezt az egy házat építette, de lent még két támfalat is, úgyhogy az egész

lejtő Ybl környezetrendezése miatt vált beépíthetővé. Ezt én elneveztem műemléki környezetegységnek, és felszólítottam a műemlékeseket, hogy bárhol a világon mutassanak még egy ilyet nekem! Ahol az építész nem csak házat tervez, de környezetet is, ahogyan a jelen esetben a 40 méteres szintkülönbséget kezelte. Ybl maga is azon fáradozott, hogy miként lehetne a legjobban kinyitni az ablakot a Dunára, mert onnan a legcsodálatosabb a látvány. Az én felújítási tervem lényege az volt, hogy a ritmus maradjon meg. Egy két-rétegű üvegfalat terveztem, még a kőtagozatokat is vissza akartam faragtatni. Ezt nem engedélyezték, viszont egy sokkal vadabb dolgot igen. Például azt, hogy most az egész homlokzat spalettaként kinyílik.

Az, amit én kitaláltam, az üvegfalat kőtagozatokkal, azóta megcsinálták a belgák. Egy kollégám járt kint Belgiumban, látta a megoldást és gratulált nekem, mert azt hitte, hogy az én ötletem volt, hogy ott egy középkori toronyrész így egészítettek ki. Ebben a tervben 14 év munka van, tervtanácsok, szakmai viták, egyebek. Előfordul ilyen. Például a ceglédi templom esetében – igaz, még a rendszerváltozás előtt – politikai szempontok miatt tíz éven át tartott a huzavona, addig nem engedélyezték az építést.

A nyolcvanas években megkeresett egy katolikus pap Ceglédről. A város szélén volt az egyházközsége, a hívei mindössze 100–150-en voltak; falusias környezetben, zárt sorú beépítésben, a temető mellett akart nekik egy kis kápolnát építeni. Terveztem oda egy jó kis modern templomot. Műszakilag minden rendben is volt, de templomról lévén szó, az engedélyezés nem a műszaki osztályhoz, hanem az egyházügyi hivatalhoz tartozott, és az ottani előadó nem engedélyezte. A háttérben persze az volt, hogy Pest megye keményvonalas MSZMP-vezetője kijelentette: amíg ő a helyén van, addig Pest megyében templom nem épül. Erre azonban hivatalosan nem hivatkozhattak, ezért műszaki dolgokba kötöttek bele – mindenbe, amibe csak tudtak. Kihívásnak éreztem a dolgot, és mindenáron meg akartam szerezni az engedélyt, ezért folyton új megoldásokat találtam ki. Négy-öt év munkájába került, mire megadták az engedélyt. A templom már csak a rendszerváltozás után épült fel, de 1992-ben egy világpályázaton nyertem vele. Tadao Ando, az egyik legismertebb japán építész munkája, a Fény temploma, valamint a világhírű Skidmore Owings and Merrill építési iroda, a New York-i Iszlám Kulturális Központ alkotói mellett állt az én nevem és a ceglédi Magyarok Nagyszónya Kápolna neve. Ha nincs a kemény, gyűlölködő ellenállás, sohasem jártam volna végig azt az utat, amely utóbb az elismeréshez vezetett.

Ennek kapcsán elmondom neked, hogy magam hogyan látom a saját szakmai életutamat. Van egy olyan érzésem, hogy életem folyamán fokozatosan lefelé küzdöttem magam, amikor az értelmes kihívások sokkal fontosabbak voltak, mint a biztos pénz csábítása. A műemlék-felügyelőség nálam mi bajom volt? Semmi, mégis továbbálltam. Pusztán kalandvágyból elmentem egy kis tanácsi tervezővállalathoz. Ott megvívтам a küzdelmeket, és amikor eljött egy új világ, és végre megpihenhettem volna, ülhettem volna a babérokra, akkor elmentem a Városépítési Tudományos és Tervező Intézet összeomlás határán álló Építészeti Irodájába. Két év alatt sikerült megmenteni ezt az irodát. Amikor másodszor hívtak a Műegyetemre, odamentem tanítani. Itt Vámosy Ferenc kollégámmal megalapítottuk az ország ma már legnagyobb és legerősebb építőművészeti doktori iskoláját. És most itt vagyok, szinte életem végén, és megállapíthatom, hogy lefelé már csak a természet van.

– Azt mondd, elmentél egy kis tanácsi tervezővállalathoz dolgozni. Téged úgy tart számon az emlékezet otthon, mint aki Kecskemét és a megye megkerülhetetlen, nagy befolyással rendelkező főépítésze is voltál. Melyik az igaz?

– Egyik sem. Egyrészt nem voltam párttag. Az egyik pártember át is üzent egyszer, hogy ő lesz az ajánlóm, köszöntem, nem kértem, viszont nem tartottam be, amit visszaüzentem.

Ez volt az üzenet: lehet, hogy belépek a pártba, de majd akkor, amikor mindenki kilép. De hogy a kérdésre is válasz adjak: vállalati főépítész voltam, ami persze a világon semmit nem jelentett. Voltak nagy harcok is, többször nagyon közel jártam hozzá, hogy felmondjanak nekem, de összességében a Kecskeméten töltött két évtized értelmes munkával töltött, szép időszak volt az életemnek. Véres hétköznapiakra és szép évekre emlékezem.

– *Kecskeméti időszakod vége felé, vagy a VÁTI-s időszak kezdetén elvállaltál egy újabb ingyenmunkát: megtervezted az akkor alakuló Patajiak Köre Egyesület székházát egy régi, parasztpolgári portán. Ez a feladat aztán két további munkát is eredményezett: megterveztl két karakteres magánházat is Dunapatajon. Az egyik az Amerikából hazaköltözött Taba János egykori vb-titkár háza, a másik Bévárdi Pál agrármérnök otthona. Munkásságod során terveztl-e tömegével magánházakat is, vagy ezek kivételek?*

– Nem terveztem magánházakat tömegével, mert ezt a munkát nagyon-nagyon személyes dolognak tartom. Mind a két pataji ház rendhagyó volt. Taba János Amerikából tért haza, és úgy gondolta szegény, hogy majd itt lesz télen, ott meg nyáron, de az is lehet, hogy fordítva. Volt kint egy étterme, azt a fiai nem vették át, mert a szállodaiparba kerültek. Neki kellett egy komoly házat terveznem. Abban reménykedett, hogy a Patajiak Körét a saját házában szervezheti meg. Valamilyik újságíró vette rá erre. A ház az egykori, festett kazettás mennyezetű, zsindegyfedésű, fatornyos unitárius templom mellett áll közvetlenül. A templomban működik ma a Pataji Múzeum, Pastyik István munkájának eredményeként, és többcélú művelődési intézményként is funkcionál. Valahogy úgy jellemezte Pastyik István, hogy ez a ház, amelyik nem templom, és a mellette lévő Taba-ház pedig nem plébánia.

A másik ház gazdája Bévárdi Pál agrármérnök. Áthívott a portájára, ahol építkezni akart, éppen bontottak egy saroképületet. Itt van belőle egy téglá a lakásom falába illesztve, rajta az évszám 1789! A községben az úttest közepén húzták meg a műemléki terület határát, és ez az épület már kiesett belőle. Egy gyönyörű, boltozatos házat képzelj el, amelyben már a 19. században patika működött. Fájt a szívem, hogy el akarják bontani. Felajánlottam a tulajdonosnak: megtervezem ingyen a házat, ha nem bontják tovább a patikaépületet. Beleegyezett. Jól járt egyébként, illetve mindketten jól jártunk, mert nekem maradt egy téglám, plusz megmentettük azt a szép épületet. Két hete járt nálam Bévárdi Pál, meglátta a névtáblámat és felcsengetett. A közelben lakó lányát látogatta meg, és hozott ajándékba házi sajtot.

– *Ezek szerint mégsem ingyen tervezted azt a házat, megérkezett a fizetség. Nem a sajtra gondolok, hanem arra, hogy megtartottak téged jó emlékezetükben ennyi idő elteltével is.*

– Valóban így lehet, és nem is először történt meg velem. Én valamikor voltam országgyűlési képviselő is. Ha semmi másért, de azért megérte, hogy képviselő lettem, mert sikerült azt elérnem egy közös pénzügyes és építésügyi szekcióülésen, hogy újra lehetett tanyán építkezni. És megint lehetett tanyát bővíteni. Addig, ha a tulajdonos a meglévő tanyájához akár csak egy szobácskát épített, óriási összegű büntetéseket kellett fizetnie. A döntést követően erről én senkinek nem beszéltem, de az érintettek nyilván értesültek a változásokról. Egy reggel csöngetnek a kecskeméti lakásom ajtaján, kitántorgok álmosan olyan reggel 6 körül, ott áll egy parasztember az ajtómban. Megkérdezte: Kerényi József? Igen. Disznótoros – mondja, és átnyújt egy csomagot.

– *Kiderült eddigi beszélgetésünkből, hogy következetesen távol tartottad magad a politikától. Ki és hogyan vett rá arra, hogy képviselőjelölt és végül parlamenti képviselő legyél? Mi volt az ambíció, ami miatt elvállaltad?*

– Az ambíció az volt, ami ma is kellene, csak ma már tudom, hogy a politikusság, ha az ember őszintén csinálja, az egyik legrohadtabb foglalkozás. Kellene képviselet a szakmánknak, most jelenleg senki nincs a szakmából az országgyűlésben, és őrült dolgokat nyomnak az építésznek nyakába. A kérdésre válaszolva: Horváth István volt akkor a megyei első titkár Romány Pál 1975-ös távozását követően, akiből agrárminiszter lett. A nyolcvanas választásokat megelőzően hívtak Horváth Istvánhoz. Ő tájékoztatott, hogy a helyettesével egyetértésben javasolnak képviselőjelöltnek. Azt kérdeztem nagy naivan, hogy talán az az indok, hogy a nyolcvanas években már szakemberekre is szükség van a parlamentben? Nem ez az ok, mondta az első titkár; maga volt az értelmiségiek közül az egyetlen, aki nem jött hozzám vizitálni. Másrészt minden képviselőcsoportba beválasztanak egy „fekete lovat”, aki vagy beváltja a hozzá fűzött reményeket, vagy nem. Most maga lesz a „fekete ló” a megyei képviselőcsoportban, az építésügyi bizottságban. Így történt.

Tényleg „ellentmondásos” volt a működésem megítélése az építésügyi bizottságban. Egyszer finneket kísértém a Parlamentben. Péter János, az akkori külügyminiszter-helyettes úgy mutatott be nekik, hogy én vagyok az a képviselő, aki ha hozzászólásra jelentkezik az országgyűlésben, az újságírók hegyezni kezdik a ceruzájukat. Valóban majdnem minden ülésen keményen felszólaltam, egy időben ki is adták a Híradónak utasításba, hogy ha én szerepelek, mindig kell lennie egy ellensúlynak is a véleményem mellett.

– Voltaképpen sikereid csúcsán hagytad ott Kecskemétet, és ahogy magad mondtad, elmentél egy meglehetősen ingatag lábakon álló céghez, a VÁTI-hoz. Miért?

– Egyszer olvastam egy keleti bölcsnek a tanácsát, hogy menj el onnan, ahol nagyon sikeres vagy. A VÁTI-hoz pályázat útján kerültem, az építészeti műemléki iroda élére. Az a pályázat olyan volt, mintha direkt nekem találták volna ki. Nem riasztott, hogy csupa Ybl-díjas, nálam idősebb ember volt a munkatársam. Tudtam, hogyha elvállalom az állást, lustálkodás nem lesz, és megvolt a lehetőségem rá, hogy tudjak egy olyan irodát csinálni, amilyenben én is szívesen dolgozom. Ez tényleg meg is történt. Minőségben és határ-időben kőkemény voltam, egyébként pedig totális szabadságot adtam az embereimnek. A VÁTI nagy múltú cég volt, onnan kerültek ki sorban az államtitkárok, miniszterek. Itt megint eljutottam egy olyan helyzetbe, hogy külföldön dolgozhattunk volna, Kanadában. Ha jól emlékszem, Abrahám Kálmán volt akkor az építésügyi miniszter, és éppen bérbefagyasztás volt az ágazatban. Én kértem a minisztertől 50 százalék bérfeljesztést, felajánlva, hogy a büntetést dollárban kifizetjük. Ódzkodott a döntéstől, szabályellenességre hivatkozva. Közöltem vele, hogy minden szabályt meg lehet sérteni, most van egy lehetőségünk, a leuveni egyetemmel megállapodtam, műemléki felmérést végzünk horribilis összegért, mert a diagnosztikát is megcsináljuk. Nem engedélyezte mégsem. A másik trauma akkor ért, amikor beállított hozzám az akkori vezető, és azon kezdett el meditatálni, hogy akkor most ki lesz itt a vezérigazgató. Álljunk meg, mondtam. Abban a pillanatban jött volna 15 önjelölt. Nem kértem ebből sem. Valahogy olyan volt a helyzet, mintha részt akartam volna venni a Forma-1-es futamon, de az istállóim még annyi benzint sem biztosított ehhez, ami egy Trabantnak elég volna.

– Már pályád elején nemzetközi díjat, díjakat kaptál. Sohasem gondoltál arra, hogy külföldre menj dolgozni?

– Nem. Egyetlen egyszer komolyan gondoltam erre, de valószínűleg a jó sorsom akarta, hogy ne vetődjek el oda. Amikor megterveztem a ceglédi templomot, és megkaptam érte az IFRA nemzetközi díját, egy nemzetközi terjesztésű egyházművészeti folyóiratban nemcsak hogy írtak a templomról, de ez szerepelt a címlapon is. Mikor volt Amerikában magyar vonatkozású címlap? Szerintem soha, legfeljebb 56-ban a pesti srác. Lényeg az,

hogy ezután jött a megkeresés. Egy templomot kellett volna építeni Los Angelesben. Ilyenkor szól közbe a sors: kaptam egy infarktust. Amerikában nincs olyan, hogy fél évet várnak valakire, a pénz dolgozzon rögtön. A kollégám utazott ki helyettem Los Angelesbe a részletek tisztázására. Mikor visszajött, tudakozódtam tőle a további feltételekről, de az állapotomra tekintettel ezeket nem osztotta meg velem. Utóbb megtudtam: 50.000 dollár lett volna a honoráriumom – a nyolcvanas években! –, a repülőgépet, az étkezést és a szállodai szobát természetesen a cég fizette volna. Érdekes, de nem bántódtam rajta. Szerettem itthon dolgozni, és ez ma sincs másként. Most, hogy a filmesekkel bejártam az általam tervezett épületek nyomán az országot, nagyon örültem, hogy ahol igazi gazdájuk volt, mindenütt nagy szeretettel fogadtak. Még a filmesek is csodálkoztak, hogy milyen a kapcsolatom az emberekkel.

– *Köztudott a kiváló emberi, baráti kapcsolatod Melocco Miklós szobrászművésszel. Ennek a kapcsolatnak az egykori Kodály-emlékművön túl van egy további szép, tárgyiasult emléke a városban. Ez a Michelangelo-galéria. A Michelangelo-öntvényeket Melocco Miklós találta meg a Szépművészeti Múzeum raktárában, és a te közreműködéseddel kerültek aztán a szobrok Kecskemétre. Hogyan fogadták a városban a kezdeményezést? Lelkesedtek érte, vagy éppen ellenálltak?*

– Melocco Miklós rendszeresen bejárt rajzolni a múzeumba, úgy került az útjába ez a 15 darabból álló öntvénymásolat-kollekció. Ezek tehát hajszálpontos megfelelői az eredeti szobroknak, gumiforma készült róluk, és legfeljebb 5–6 másolat készült mindegyikről. Az utolsó vésőnyom is látható rajtuk. Ezek a szobrok rossz állapotban, részben összetörve heverték a raktár mélyén. Miklós felvetette, hogy ha a restaurálást valaki anyagköltségen kifizeti, akkor ő rendbe hozza őket, csak keressek a kiállításukra alkalmas helyet. Teljesen véletlenül adta magát a lehetséges helyszín, a frissen felújított zsinagóga, Mózes szobrát keresve sem tehetjük volna jobb helyre. Javasoltam, hogy épületdíszítésként helyezzük el ott a teljes kollekciót.

– *Ez újra egy posztmodern gondolat volt.*

– Ez nem posztmodern, hiszen ezek igazi öntvények. Annyira hiteles, hogy az egyik szobor feje hiányzott, azt Miklós megfaragta, de közben az eltűnt fej is előkerült. Így aztán mégis az eredeti öntvény van a helyén.

– *Fantasztikus élmény volt, amikor először láttam felülnézetből a Piétát.*

– Többször volt olyan bosszantó érzésem nekem is, hogy milyen felületesek vagyunk. Ha megkérdezem bármelyik átlagos műveltségű embert, hogy ismeri-e Michelangelo vatikáni Piétáját, nem találtam volna olyat, aki azt mondta volna, hogy nem ismeri. Pedig valójában senki sem ismeri. Rómában, a Szent Péter-székesegyházban ott van a szobor egy üveglap mögött, mert egy örült honfitársunk néhány évvel ezelőtt kalapáccsal esett neki, és azóta kiemelten védik. Ismerheti tehát a szobrot az, aki csak üveglap mögül láthatta? Tudhatja, milyen felülről? Onnan látni ma, tudomásom szerint, csak Kecskeméten van lehetőség.

Nagyon kellene hát egy kultúrával foglalkozó menedzser a városba, aki erre módszeresen felhívna a figyelmet, hogy itt világsoda látható! Semmi mást nem kellene tennie, csak a hírt eljuttatni az országban először a művészeti iskoláknak, utána az egyetemeknek, hogy egyáltalán tudjanak róla. Én a közelmúltban harminc amerikaival kinn álltam a zsinagóga előtt vasárnap reggel. Az épület zárva volt. Tanácsolták az amerikaiak, hogy ébresszük fel a polgármestert. Náluk ez természetes volna. Nagyobb baj, hogy az emberek nem is tudnak a galéria létezéséről, és az épület nyitvatartási idejében sem látogatják. Lehet, hogy egy szórólap elég lenne, amit a szállodákban, panziókban helyeznének el. Berlinben láttam egy ilyet a szállodámban. Megadtak egy címet, ahol éppen Rembrandt-

rajzok voltak láthatók. A szakadó eső ellenére elmentem. Egy nagy téren, egy nagyon csúnya, egyszintes művelődési ház volt a megadott címen. Beléptem az első terembe: 15 Rembrandt! A kiállítóter körülbelül akkora volt, mint a mi Szépművészeti Múzeumunk. Elképesztő élmény volt. Min múltott, hogy láttam? Az éjjeliszekrényre odatett programajánló szórólapon. Egy ilyen lapra, akár egyetlen oldalra rátehető volna Kecskemét aktuális kínálata, a legfontosabb intézmények állandó és időszaki programjaival, a város nevezetességeivel. Oda kell tenni a Biblia mellé minden szálláshelyen. Fillérekbe kerül. Tudom magamról, hogy az emberek keresik a programot és a látnivalót, ha idegen helyen szállnak meg.

No, de mi jött ezután? Miklós elmondta Gajdócsi István megyei tanácselnöknek, hogy ez micsoda érték. Gajdócsi hajlandó volt feljönni a Szépművészeti Múzeumba, Garas Klára akkori főigazgató nagy tisztelettel fogadta, és a Szépművészeti tartós letétbe adta a Michelangelo-szoborgalériát Kecskemétre. A szállítók ingyen hozták le Budapestről a szobrokat. Ha Kecskeméten járok, és van egy kicsi időm, bemegyek a volt zsinagógába, és például megnézem a Brugge-i Madonnát. Hogy azon egy tízszer tíz centiméteres felületen mi van! Elképesztő érték! Úgy tudom, hogy talán Kecskeméten kívül jó, ha még egy helyen látható a világon. Meggyőződésem, hogy csupán ebből a galériából egy jó menedzser meg tudna élni. Miért ne lehetne tovább bővíteni, összegyűjteni még pár dolgot Michelangelo koráról, s ezzel akár megszerezhető volna a következő évi büdzsét!

A Michelangelo-galéria kapcsán elmondom még, hogy a házak története az alapozástól az ünnepélyes átadásig igazi dráma:

1975-ben készült el a Naiv Művészek Múzeuma. A díszvendég az avatáson Ortutay Gyula volt, aki elsőként a Melocco Miklós által restaurált Michelangelo-galériát nézte meg, majd Meloccot és jómagamat beinvitált a nagy fekete Volga hátsó ülésére, hogy a naivok múzeumáig se kelljen gyalogolnunk. Amint elindultunk, Ortutay hátrafordult és megkérdezte: Miklós, hogy van az édesapád? Zavart hallgatás után Miklós megköszönte az érdeklődést és válaszolt: az édesapját, a kiváló újságíró, egy katolikus újság főszerkesztőjét 1950-ben, koncepció perben elítélték és kivégezték.

Szó nélküli csendben érkezünk meg a múzeumhoz. Aznap már keveset beszélünk.

– Több jeltől látszik, hogy nem szakadt meg a kapcsolatod a várossal. Van-e olyan terved, amit Kecskeméten szeretnél megvalósítani?

– Egy „homokemlékművet” kellene állítani Kecskeméten.

A közelmúltban a megyei vállalkozók rendezvényén életműdíjat kaptam. Megköszöntem és távozni próbáltam, de felkértek, hogy mondjak néhány mondatot. Beszédre nem készültem, de szerencsére olvastam Székelyné Kőrösi Ilona nagyszerű, *Kecskeméti évszázadok* című könyvét. A *Küzdelem a homokkal* című fejezet döbbenetes adatokat közöl a várost elnyeléssel fenyegető futóhomokról és a vele való szakadatlan küzdelemről: 1806-ban már a határ fele értéktelen, a futóhomok által elborított terület volt. Székelyné Kőrösi Ilona így ír erről:

„A néhány holdas homokparcellákhoz jutott egykori, vállalkozó kedvű kecskeméti kitaró küzdelmet folytattak a homokkal, mint az egyik Széktó környéki szőlőtulajdonos is, aki nádból és rőzséből korcotat húzott, hogy a homokot elfogja, de rövid időn belül – néha egy-egy éjszaka elég volt hozzá – a korcot is eltemette a homok, és akkor újra kezdte a védekezést mindaddig, amíg a 20 méter magasságot el nem érte (...) az eredmény azonban reményt és kitartást adott: (...) egy olyan három és fél holdnyi buckás homoktéren, amelyen körülkorlátozva csak egy birka sem kapott volna elég legelőt, már az 1839. évi szüreten 154 akó must termett...”

Erről beszéltem a mai vállalkozóknak, akik nem ismerték ezt a történetet a hat emelet magas homokfalakról.

Akkor és most is javasoltam és javasolom, hogy megfelelő előkészítés, pályázat alapján – építész, szobrász bevonásával – valósuljon meg az ember és a homok küzdelmének 20 méter magas, rendhagyó emlékműve. Megjegyzem, a japánok ezt is jobban csinálják, mint mi: Kurosawa megalkotta a *Kopár sziget* című filmet és bemutatta a világnak a japán kitarást és hősiességet. Mi meg a buckás, sivatagi futóhomokot, amely csaknem ellepte a várost, elneveztük aranyhomoknak.

– *Több alkalommal is halltad a hangodat városrendezési kérdésekben: nagyon nem értettél egyet azzal, hogy a Malom Center a közvetlen belvárosban valósuljon meg. Mi ez az erős kötődés a városhoz, hiszen az életednek a második fele már nem Kecskeméten zajlik.*

– Ettől a várostól nem lehet megszabadulni. Megkérdezték tőlem az egyik építészeti vitaesten az általam nem építészeti alkotásnak, hanem egy óriási pénztárgépnek titulált Malom-épületről, hogy milyen alapon nyilvánított én véleményt egy tervezett kecskeméti beruházásról, hisz nem itt élek. Eszembe jutott, hogy én Kecskemét város tiszteltbeli polgára vagyok, amiről fogalmam sincs, hogy mit jelent. Lehet, hogy semmit, mert se kötelezettséget, sem jogokat nem fogalmaz meg a címhez adott oklevél, de annyi jogosultságot mégis vindikálok magamnak, hogy megszólaljak a nyilvánvalóan rossz és káros elképzelésekkel szemben.

– *Keserűen szemléled a világot, mint sok más hazai építész kollégád is. Úgy érzed, hogy nem becsülik meg eléggé az építészt és az építészetet?*

– Mint ahogyan az egész társadalom, úgy az építészek sem néztek igazán szembe magukkal. Nem könnyű a helyzetünk, amikor az építészeti alapelvek helyett az úgynevezett ingatlanfejlesztők marketingstratégiája határozza meg a tervezést. Ezek a mai épületek már nem is házak, hanem – mint például a bevásárlóközpontok – termelőeszközök. Ma az építészeknek is lehet nagy pénzt keresniük, de minden, ami rossz, az az építészek felelőssége is! Az én szakmámon belül – például egyes munkák odaítélésekor – törvényesítették a törvénytelen. A korrupciónak finom, tetten nem érhető formái alakultak ki. Ez a helyzet azonban senkit nem ment föl az alól, hogy a saját szakmai tisztessége, tehetsége és közösségi elkötelezettsége szerint dolgozzék. Kecskeméten jó volt a közérzetem, noha egyszobás lakásban laktam a családommal. Többek között amiatt tartottak hiteles embernek, mert nem gyűjtöttem magamnak vagyont. Más építésznek van szép nagy háza, nekem meg van egy egész városom, „akit” szerethetek.

– *Van egy díszlettervezői, színházi életed is. Erről Kecskeméten viszonylag keveset tudunk, pedig Szőke István, a kecskeméti színház egykori főrendezője vett rá először, hogy játékkeret tervezzen egy előadáshoz.*

– Szőke Istvánnal valóban sikerre vittünk olyan darabokat, amelyek máshol megbuktak. Jól fogalmaztál, én színházi játékkereteket terveztem elsősorban. Sokat segített ez az építészeti munkámban is. Amikor megtervezek egy belső teret például, akkor azt nem tudom modellezni, nincs hozzá eszközöm. A színházban épp ezt lehet megtenni. Lehet, hogy csak 30–40 előadás, de a bemutató előtt, amikor a színpadkoncepció elkészül, akkor rendelkezésre áll mindenféle segédeszköz, lécz, lánc, hogy az elképzelt tér karakterét az ember megcsinálja. És a rendezők is, akik általában vizuálisan nem túlságosan képzetek, ellenőrizni tudják, hogy mi micsoda. Ennek az a haszna, hogy kiderülnek az esetleges hibák: előfordulhat, hogy ha egy tér tíz centivel magasabb, akkor hodálynak tűnik, ha tíz centivel alacsonyabb, akkor az egy szoros, nyomott tér. Másrészt: olyan tereket kell létrehozni, ahol törvényszerűek a mozgások. Volt olyan játékkeret, amely a színpadon berendezett pályaudvari restit imitált. Az állítópróbán a színész nem kapott konkrét inst-

rukciót a rendezőtől, csak ennyit: menj és keress magadnak valahol egy helyet. Én pedig előre megmondtam, hova fog leülni. Oda ült le.

Az építészet és a színházi játéktér tulajdonképpen egy átfordított helyzetet. Kapok egy darabot, és ahhoz kell diszletet vagy színházi játékeretet tervezni. Nagyon érdekes, mert csak azt tudom, hogy egy történet itt már megtörtént. Ám azt nem tudom, hogy milyen térben. Nekem kell kitalálni azokat a tereket, ahol a szereplők mozgása törvényszerű. Ha építészként tervezek, akkor itt nekem csak elképzeléseim vannak, meg szegény páciensek, akiket faggatok, megpróbálom elképzelni, hogy ők hogyan fognak élni ebben az általam kreált házban. Ha itt törvényszerű a mozgásuk, akkor még öt év múlva is visszaköszönnek az építészek.

Megbukott egyszer egy előadás a rossz színpadterven. Az egyik leggyönyörűbb magyar dráma. Ezért is hálás vagyok a színháznak, mert lehet, hogy soha nem olvastam volna el Weöres Sándor *Kétféjú fenevadát*. Zseniális darab, Nobel-díjra érdemes! Kár volt érte annak idején feljelenteni a szerzőt.

– *A kerek évforduló jegyében az idei évadban Kecskeméten is bemutatták, és nálunk is megbukott.*

– Tudok róla. Megbukott a Vígszínházban is. Végül aztán Pécsen létrejött Szőke István rendezésében egy sikeres bemutató. A játékeret én terveztem. Amikor végigolvastam a darabot, arra jöttem rá, hogy olyan pörgő az egész, mint egy film. Nincs lehetőség a hosszas várakozásra, mindennek mozognia kell folyamatosan. Használtam a forgószínpadot, amikor az egyik rész lejátszott, abban a pillanatban már fordult be a másik, és ebből egy intenzív pörgés lett. Akkora siker volt, hogy a színészek petíciót küldtek a fenntartónak, hogy ezt a darabot szeretnék havonta legalább egyszer játszani. Ilyet nem hallottam azóta sem, hogy a színészek a saját örömeikre repertoárban akarnak tartani egy előadást.

– *A nagyon is sikeres egyetemi pályafutásodat sommásan „elintézted” beszélgetésünknek egy korábbi szakaszában. Tényleg szakmai hanyatlásnak fogtad fel, hogy a tanítást választottad?*

– Természetesen fontos része volt az életemnek az egyetemi működés. Pontosabban: az egyetem nem, csak az oktatás. A legbüszkébb arra vagyok, hogy létrehoztuk a doktori iskolát a semmiből. Ma már ott tartunk, hogy nem hiszem, hogy rajtunk kívül Magyarországon van még egy másik olyan doktori iskola, amelyik a Harvard Egyetemmel dolgozott volna együtt a posztgraduális képzésben. És mi voltunk a jobbak.

– *Professzor emeritus vagy. Van még élő kapcsolatot az egyetemmel?*

– Az egyetemen a „Komplex tervezés” című tárgy teljes körű vezetője vagyok. Érdekes együttműködést alakítottunk ki Farkas Ádám szobrászművésszel, a Képzőművészeti Egyetem professzorával, akinek a tárgya „Szobrászat épített környezetben”. Az építészhallgatók által tervezett építészeti környezetet, építészeti alkotások terveit megismerik a szobrászhallgatók, és javaslatot adnak, hogy hová és milyen plasztikákat akarnak alkotni. Az építészeti terveket és a szobrászhallgatók plasztikáit közös kiállításon mutatjuk be és értékeljük. Minden pecsétes papír nélkül folytatjuk majd’ egy évtized óta ezt a munkát. Ezenkívül a doktori szigorlatok és doktori eljárások bírálójaként veszek részt a doktori iskola munkájában.

Most leszek 75 éves. Az embernek rettentően sok olyan dolga van, hogy na, majd ha nyugdíjas leszek, ha majd lesz időm. Soha nem fogom tudni teljesíteni azt, ami emögött van. Végre mást is kellene csinálni már. Igenis, unatkozni is szeretnék!

– *A rólad készülő portréfilm kapcsán végigjártad az általam tervezett épületek többségét. Látod-e teljesülni az épületeiden, hogy szépen öregednek, vagy vannak-e hiányérzeteid?*

– Magyarországon, Kecskeméten az életet nemcsak éltük és éljük, jól, rosszul, mint a fejlett országokban, de megéljük mindenségében, tehetetlenségében is. És ráadásul, ha az ember az összes elkövethető hibát megismeri, mert elkövette, akkor megértett mindent. Azt, hogy a szép emberi környezet, a jó ház az igazság szimbóluma. Én azonban az igazságon nem a hazugság ellentétét, hanem az ember által választott út helyességét értem. A helyes út a város folyamatos rehabilitációja, hogy se bánatot, se nosztalgiát ne ébreszszünk az emberekből.

A házak nem hazudnak, ezért az építész hiteles vallomása az alkotás: a házak, a belső és külső terek, épített környezetünk. Építésként tudom, hogy mindenki álmodozik egy helyről, amit sajátjának érezhet, és ahol jól érzi magát. Én is. Tudom jól, hogy történjen bármi az életemben, soha nem fogom elfelejteni ezt a helyet, és a város, Kecskemét emléke mindig sok érzellemmel tölt el. Ebből a városból így soha nem mehetünk el teljesen, mert az építők Kecskeméten nemcsak a város falait, hanem a város szellemiségét is felépítették nekünk. Vigyázzunk rá közösen! Véleményem szerint erről szól az építészet Kecskeméten. Mert ha a város szellemiségét, konkrét, meghatározó épületeit bontjuk el, vagy rosszul használjuk ezeket, akkor a történelmi emlékezetet pusztítjuk, a történelmünket hamisítjuk meg. Az emlékezet nélküli, az emlékezetét elvesztő települések életellenesek.

Kecskemét most nagy lehetőség, korszakváltozás előtt áll: a mai mezőgazdasági jellegű város ipari és mezőgazdasági felsőfokú intézményi várossá alakulása elkezdődött. Ezért remélem, hogy az országban egyedül való Naiv Művészek Múzeuma és a külföldön is sikeres Szókraténusz végre megkapja a felújítás és a normális működés lehetőségeit. És talán egyszer majd megint látható lesz a világon egyedülálló Michelangelo-öntvénygaléria, miután valaki eltünteti a műemlék épület fölépcsőpihenőjére kókányolt ajtót.

Említettem, hogy a ceglédi kápolna szebb, mint az avatáskor. Ami nagyon fájdalmasan érintett, az a Naiv Múzeum állapota. De még így is fantasztikusan szép a környezete, olyan jó belépni a kertjébe! Korhad a fa? Lehet, hogy így kell lennie. A Szókraténusz vezetője, Kalmár Ági pénz, munkatársak nélkül is a lehetetlent kísérti, hogy megakadályozza a két múzeum pusztulását. Ennek is így kell lennie?

– *Kerek születésnapot ünnepelsz. Hogyan fogalmaznád meg az eltelt hét és fél évtized számodra legfontosabb tapasztalatát?*

– Nem ünnepelek, amióta a „hetvenkedés” kora már a múlté. Néhány éve véletlenül találtam egy elveszettnek vélt József Attila-verstöröredéket, amely 1950-ben a Révai Könyvkiadó által kiadott *József Attila összes verse* című kötetben még szerepelt. (Ezt a kötetet sajtó alá rendezte Kardos László; a felelős kiadó Barabás Tibor, a szerkesztő Vas István volt.) De ezután az 1955-ös, az 1966-os, az 1972-es és az 1977-es kiadásokból már kimaradt. Pedig a vers(töröredék) utolsó sora talán a világirodalom legbüszkébb mondata.

Legyen szép legalább a beszélgetésünk vége, ezért idézem most szeretettel a kevesek által ismert József Attila-verset:

*„Én világot, míg más családi házat
örökölt, de én hozzátettem százat.
Nem bántam semmi hercehurcát, rumlit,
elültem életem, mint a krumplit.
Rejtély, hogy mit kínoztak, mért ütöttek:
nem változtam és nem változok többet.”*